

НЕДОТОРКАНИСТЬ ЯК ОСОБЛИВИЙ ДИПЛОМАТИЧНИЙ ІМУНІТЕТ ТА ПРИВІЛЕЇ

Приблуда П.М.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

На основі досліджень відомих науковців та теоретиків права, а також користуючись світовою практикою, у статті наведено характеристики окремих з дипломатичних імунітетів. Проведено розмежування поняття «імунітет» і «привілеї», в аспекті даної теми, здійснено юридичне обґрунтування. Висвітлено основні положення про недоторканість дипломатичного представництва та особи дипломата. Також був здійснений аналіз нормативно-правових актів міжнародного співтовариства та локальних актів з цього питання. Розглянуто актуальні питання, пов'язані з захистом дипломатичних імунітетів від посягання з боку акредитуєчої держави. **Ключові слова:** акредитуєча держава, відповідальність, держава перебування, дипломат, дипломатичне представництво, імунітет, недоторканість, привілеї.

Постановка проблеми. Відповідно до Конвенції 1954 р. дипломатичні представництва та дипломати наділяються відповідною недоторканістю. Таким чином вони забезпечені всіма необхідними засобами для ефективного здійснення покладених на них завдань та функцій. Відповідно, дипломатичне представництво захищене від несанкціонованого проникнення з боку акредитуєчої держави, а дипломат наділений особистою недоторканістю, котра покликана захистити його та зумовлює залежне виконання обов'язків. Однак на практиці виникає дуже багато проблем пов'язаних з реалізацією недоторканості. Користуючись таким захистом дипломати можуть, майже безкарно, порушувати закони країни перебування та звільняються від відповідальності, в свою чергу представництва – можуть виступати певним центром терористичної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням вищезазначеної проблеми займалася плеяда як вітчизняних, так і іноземних науковців, зокрема: М.В. Буроменський, В.Г. Гончаренко, Б.І. Гуменюк, Ю.М. Колосов, Е.С. Кривченко, В.В. Мараховський, А.В. Панов, Л.Г. Фалалеева.

Виділення не вирішеної раніше частини загальної проблеми. Окремі положення про дипломатичні імунітети та привілеї не знайшли свого належного висвітлення у наукових джерелах. Тому актуальним є дослідження імунітетів, а саме принципу та особливості їх реалізації, керуючись міжнародними договорами та практикою сьогодення.

Мета статті. Основною метою статті є дослідження окремих імунітетів, таких як недоторканість дипломатичного представництва, та недоторканість особи дипломата, здійснення аналізу ефективності їх застосування та особливості нормативного регулювання.

Виклад основного матеріалу. Жодна держава не може існувати відособлено одна від одної. Взаємодія з іншими суб'єктами міжнародного права, зокрема державами, є однією з найважливіших умов існування та ефективного розвитку будь-якої країни. Виходячи на міжнародну арену вона: налагоджує відносини з іншими суб'єктами, переймає їх потенціал, впливає на розвиток всієї планети – це далеко не весь перелік можливостей котрі з'являються.

Основним інструментом взаємодії є дипломатія. Дипломатія – діяльність уряду та спеціальних органів зовнішніх зносин щодо здійснення зовнішньої міжнародної політики держави, а також захисту інтересів держави за кордоном [1, с. 296]. Для результативного використання вищезазначеного інструменту встановлені відповідні гарантії працівникам в цій сфері. До них, зокрема, належать дипломатичні привілеї та імунітети.

Дипломатичні привілеї та імунітети – особливі права та переваги, що надаються іноземним дипломатичним і консульським представникам, спеціальним місіям, постійним представникам при міжнародних організаціях та делегаціям на міжнародних міжурядових конференціях. Такими особливими правами користуються і співробітники дипломатичного персоналу органів зовнішніх зносин [3, с. 100].

Врегулювання відносини, які б регламентували дипломатичне право, відбулося в 1961 році. В березні-квітні 1961 року відбувся Другий Віденський конгрес. Результатом його роботи стала Віденська конвенція про дипломатичні зносини (далі – Конвенція), в якій було розвинуто положення документів прийнятих на Першому Віденському Конгресі, проведено систематизацію норм дипломатичного права, змінено правову природу цих норм, удосконалено юридичну форму внаслідок чого норми змінили свій статус із звичаєвих на конвенційні. Аналіз природи дипломатичних привілеїв та імунітетів переконаливо свідчить, що в основі походження привілеїв є, насамперед, ввічливість, а в основі походження імунітетів – звичай. Поступово дипломатичні привілеї та імунітети набули договірної характеру та конвенційного закріплення [8, с. 192].

Віденська конвенція структурно складалася з 53 статей і преамбули, була прийнята 18 квітня 1961 року на конвенції ООН більшістю в 72 голоси за однієї держави, що утрималася (Туніс), та жодної «проти». У такий спосіб було регламентовано основні питання дипломатичних зносин, привілеїв та імунітетів, що, поза сумнівом, сприяло покращенню умов діяльності дипломатів, дипломатичних представництв, за допомогою яких здійснюється переважна більшість повсякденних міждержавних зносин [4, с. 125].

Привілеї та імунітети не є однорідним поняттям. Під дипломатичними привілеями прийня-

то розуміти особливі переваги та пільги, надані представництвам і їхнім співробітникам в порівнянні з громадянами тієї країни, в якій вони перебувають. Також, це обов'язок країни перебування здійснити певні дії та надати переваги дипломатичному представництву та агентам.

Дипломатичні імунітети – не поширення на представництво та його співробітників юрисдикції з боку країни перебування. Іншими словами можна сказати, що представництво та дипломати мають право на уникнення юрисдикції країни перебування із зазначеного кола питань. Країна перебування зобов'язана утриматися від правових дій до відповідних осіб з чітко визначеного кола питань.

Сучасна дипломатія аналізує поняття привілеї та імунітети у функціональній площині, тобто вони надаються не для особистого задоволення особи, підкреслення її особистості, а для виконання посадових обов'язків. На практиці межа між виконанням обов'язків та повсякденним життям установи та її дипломатів доволі вузька [7, с. 20]. Таким чином, у більшості країн державні органи, глибоко не занурюються у теорію цієї проблематики, всіляко намагаються охороняти життя та спокій дипломатів, уникаючи конфліктних ситуацій. Тож варто вважати, що вищезазначені поняття де-юре носять абсолютний характер.

В основі привілеїв та принципів лежать три основних юридичних обґрунтування. Першим принципом є екстериторіальність – це абсолютний імунітет особи чи установи від юрисдикції держави перебування, при цьому відповідна особа вважається такою, що наче знаходиться на території власної держави. Принцип функціональної необхідності та представницький принцип, відповідно перший та другий принцип, ефективно співвідносяться один з одним. Оскільки, дипломатичні привілеї та імунітети надаються не тільки з метою забезпечення безперешкодного виконання функцій, а й з урахуванням представницького характеру дипломатів.

Міжнародна практика свідчить що вони диференціюються, зокрема виділяють привілеї та імунітети дипломатичних представництв і привілеї та імунітети їхніх працівників, так звані особисті привілеї та імунітети. До першої категорії відносять: недоторканість помешкань представництва, недоторканість архівів і документів, свобода зносин представництва, фіскальний імунітет, право користуватися прапором та емблемою акредитуваної держави. Відповідно до другої категорії належать: недоторканість дипломата, недоторканість житла, імунітет від юрисдикції, особистий фіскальний імунітет (при проходженні митного контролю).

Враховуючи особливість наукової роботи, варто детально розглянути найважливіші імунітети. Одним з таких, безперечно, є імунітет, який забезпечує недоторканість дипломатичного представництва. Відповідно до Конвенції приміщення представництва – це будинок (або його частина), в якому розміщується представництво. Це стосується й резиденції глави представництва незалежно від того, хто володіє правом власності на неї, а також земельної ділянки (згідно з Коментарем Комісії міжнародного права ООН до даного поняття відносять також сад і автостоянку, що належить представництву), що обслуговує цей

будинок чи його частину. Загалом цей імунітет регламентується ст. 22 Конвенції, в якій зазначається, що приміщення представництва недоторкане, а також влада держави перебування не може проникнути в ці приміщення інакше як із дозволу глави представництва. Така заборона має безвідносний характер та не передбачає винятків, його необхідно дотримуватися навіть під час надзвичайних ситуацій, таких як у випадку пожежі або захоплення будівлі терористами.

Неможливість доступу місцевої влади виключає можливість, без згоди глави представництва, здійснити певні процесуальні заходи: обшук, арешт, реkvізиція. Одним з аспектів імунітету є те, що держава перебування зобов'язана попередити та запобігти діям місцевих властей, які можуть завдавати шкоди, порушувати спокій або принизити гідність дипломатичного представництва. Йдеться саме про свідомі ворожі акції з боку місцевої влади з метою впливу на працівників та перешкоджанню ефективного виконання обов'язків [4, с. 73]. Держава перебування також повинна забезпечити представництво належною охороною, та звести нанівець загрози від приватних осіб. По-перше, країна зобов'язана забезпечити належний захист представництва, тим самим застерегти його від нападів. По-друге, у разі нападу, провести розслідування та покарати винних. По-третє, компенсувати при цьому заподіяну матеріальну шкоду.

Досить часто акредитуючі держави зловживають таким імунітетом, та здійснюють з будинку посольства дії кримінального характеру, по відношенню до громадян країни перебування. Так, варто звернути увагу на події в 1984 р., коли з посольства Лівії у Лондоні був здійснений постріл, в результаті якого загинула поліцейський Івонн Флетчер. Тож виникає цілком логічне питання щодо звуження імунітету недоторканості дипломатичного представництва, яке можуть використовувати не тільки як центр координації дій терористів, а й як центр шпionажу за державою.

Особиста недоторканість дипломата є одним з найзначніших особистих привілеїв. Згідно зі ст. 29 Конвенції 1961 р., недоторканість особи дипломата означає, що «він не підлягає арешту або затриманню в якій би то не було формі. Держава перебування зобов'язана ставитися до дипломата з належною повагою і вживати всіх необхідних заходів для запобігання будь-яким посяганням на його особу, свободу або гідність». Даний принцип починає діяти з часу прибуття дипломата на територію держави перебування і припиняється при його від'їзді після завершення своєї місії. Недоторканість зберігається і при розірванні дипломатичних відносин між акредитуваною державою та державою перебування, але до залишення країни перебування. Якщо особа залишається на постійне місце проживання у відповідній державі, то втрачає імунітет [8, с. 195].

Вищезазначений принцип варто розділити на два аспекти. Перший, реалізується в тому, що недоторканість особи дипломата є одним з найголовніших обов'язків держави перебування, оскільки реалізація цього принципу уможливорює ефективну діяльність особи. Враховуючи збільшення терористичних актів та інших зазіхань на життя дипломата, відповідна країна повинна

живати заходів як для належної охорони силами місцевої влади, так і вчинити, у разі порушення, певні процесуальні дії, завдяки яким вдасться покарати винних. Однак трапляються випадки, коли держава перебування порушує принцип. Так у Нідерландах поліція затримала Російського дипломата Дмитра Бородіна і тримала під охороною три години, незважаючи на недоторканість.

У Конвенції про запобігання та покарання за злочини проти осіб, які користуються міжнародним захистом, включаючи дипломатичних агентів від 14 грудня 1973 р., було розкрито особливості юридичного складу злочину проти дипломата, а саме деталізовано об'єктивну сторону. Об'єкт злочину життя дипломата, об'єктивною стороною є те, що визнано: а) вбивства, викрадення або інші напади, спрямовані проти особи або свободи особи, яка користується міжнародним захистом; б) насильницький напад на офіційне приміщення, житлове приміщення або транспортні засоби, яка користується міжнародним захистом, що може загрожувати особистості чи свободі останньої; с) загрози будь-якого нападу; d) спроба будь-якого нападу; е) дії як співучасника будь-якого такого нападу повинні розкладатися кожною державою-учасницею згідно з її внутрішнім правом повинні розглядатися як злочин. Суб'єкт – осудна особа, яка досягла 14-річного віку. Суб'єктивна сторона характеризується виною у вигляді прямого умислу, а також спеціальною метою. При цьому злочин може бути вчинено з альтернативною метою: а) здійснити вплив на характер діяльності особи, яка має міжнародний захист; б) здійснити вплив на діяльність, держави чи організації, яку вказана особа представляє; с) спровокувати війну; d) спровокувати ускладнення відносин між державами.

Другий, ґрунтується на невідповідності законам країни перебування, відповідно до ст. 32 Конвенції. Однак це положення носить декларативний характер, адже на практиці досить часто виникають питання притягнення дипломата до певного виду юридичної відповідальності та існують два шляхи вирішення проблеми. Перший варіант: акредитуюча держава може відмовитися від імунітету та відповідно дипломат буде нести

відповідальність за законами країни перебування. Яскравим прикладом можуть слугувати події в Вашингтоні 1997 р., коли Георгій Махарадзе грузинський дипломат, перебуваючи за кермом в стані алкогольного сп'яніння, спричинив аварію, в результаті якої залинула дівчина.

Іншим варіантом є відкликання особи та самостійне притягнення до відповідальності. Такий шлях розвитку подій є менш ефективним, адже на практиці існує велика кількість випадків, коли дипломатів та, навіть, осіб котрі не мають дипломатичного імунітету, акредитуюча держава не притягує до відповідальності. Так, у 2013 р. у Нью-Йорку заступницю консула Індії Девіані Хобгараде звинуватили в тому, що вона надала неправдиві відомості для отримання візи, однак уряд Індії перевів її на іншу посаду в ООН, і вона unikнула відповідальності.

В сучасних умовах, майже всі розвинені країни, особливо Європейські країни та США, виступають за обмеження імунітету. Під тиском громадської думки, в цих країнах, були введені певні обмеження, щодо адміністративної та кримінальної відповідальності дипломатів. Таким чином вдалося зменшити випадки безкарного поводження дипломатів.

Висновок. Недоторканість є одним з основоположних принципів, на якому ґрунтується дипломатичне право. Забезпечуючи недоторканість дипломатичних представництв держава перебування зумовлює, по-перше, належну діяльність представництва акредитуючої держави, по-друге, сприяє налагодженню взаємозв'язку між двома державами, що належним чином відображається в розвитку багатьох сфер діяльності, починаючи від економіки, закінчуючи культурою. Особиста недоторканість дипломата впливає із керуючого принципу недоторканості особи, котрий закріплений в ст. 5 Загальної декларації прав людини і зумовлений важливістю здійснення покладених на особу обов'язків. Однак названі імунітети та привілеї мають досить неоднозначне тлумачення та застосування, та на практиці досить часто мають відносний характер, чим і зумовлені постійні порушення та зловживання вищезазначеними прерогативами.

Список літератури:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В.Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: Перун, 2005. – VIII, 1728 с.
2. Віденська конвенція про дипломатичні зносини від 21 квітня 1964 р. № 995_048. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_048.
3. Грін О.О. Словник міжнародно-правових термінів / Укладач О.О. Грін. – Ужгород: ПП Данило С.І., 2010. – 500 с. (серія «бібліотека юриста-міжнародника»).
4. Гуменюк Б.І. Дипломатична служба: правове регулювання: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2007. – 224 с.
5. Конвенція про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів від 14 грудня 1973 р. № 995_389. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_389.
6. Міжнародне право: Навч. посібник / за ред. М.В. Буроменського. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 336 с.
7. Панов А.В. Дипломатична і консульська служба: Навчальний посібник. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2010. – 112 с.
8. Фалалеева Л.Г. Дипломатичні імунітети: принципи, норми, практика застосування / Л.Г. Фалалеева, В.В. Махровський. – Вісник Академії адвокатури України. – 2009 р. – № 14. – 308 с.

Приблуда П.М.

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

НЕПРИКОСНОВЕННОСТЬ КАК ОСОБЕННЫЙ ДИПЛОМАТИЧЕСКИЙ ИММУНИТЕТ И ПРИВИЛЕГИИ

Аннотация

На основе исследований известных ученых и теоретиков права, а также пользуясь мировой практикой, в статье приведена характеристика некоторых из дипломатических иммунитетов, осуществлен анализ их возникновения и рассмотрение принципа действия. Проведено разграничение понятия «иммунитет» и «привилегия», в аспекте данной темы, осуществлено юридическое обоснование. Освещены основные положения о неприкосновенности дипломатического представительства и дипломата. Также был осуществлен анализ нормативно-правовых актов международного сообщества и локальных актов по этому вопросу. Рассмотрены актуальные вопросы, связанные с защитой дипломатических иммунитетов от посягательства со стороны аккредитующего государства.

Ключевые слова: аккредитующее государство, ответственность, государство пребывания, дипломат, дипломатическое представительство, иммунитет, неприкосновенность, привилегии.

Prybluda P.M.

Yaroslav Mydryi National Law University

INVIOIABILITY AS SPECIAL DIPLOMATIC IMMUNITY AND PRIVILEGES

Summary

Based on the research of well-known scholars and theorists of law, as well as using world practice, the article describes the characteristics of some of the diplomatic immunities, analyzes of their occurrence and consideration of the principle of action. A distinction has been made between the concepts of "immunity" and "privilege", in the aspect of this topic, a legal substantiation has been made. The main provisions on the inviolability of the diplomatic mission and the diplomat person are highlighted. An analysis of the legal acts of the international community and local acts on this issue was also carried out. The urgent issues related to the protection of diplomatic immunities from encroachments by the accrediting state are considered.

Keywords: accrediting state, responsibility, state of residence, diplomat, diplomatic representation, immunity, immunity, privileges.